
Van de bovenste boekenplank

Wie als arbeidsmarktonderzoeker nu en dan een anderstalig boek ter hand neemt, internationale tijdschriften en buitenlandse working papers doorploegt, websites bezoekt of simpelweg wat uitgevercatalogi inkijkt, komt onvermijdelijk geregeld verrassende dingen tegen. Onderzoeksresultaten die niet echt voor de hand liggen en waarvan je graag eens een binnenlands equivalent zou zien. Interessante en intelligent gebruikte datasets, waarvan je zou hopen dat ze ook bij ons beschikbaar zijn. Conceptuele kaders en onderzoeksmethoden die ietwat van het gewone afwalen of zelfs gedurfd te noemen zijn. Boeken waarvoor je de tijd niet hebt om ze te lezen of er de waarde van in te schatten omdat ze net naast je eigen enge vakgebied vallen, maar waarvan je graag door een deskundig iemand de inhoud gepeild zou zien. Allemaal dingen dus waarvan je in eerste instantie misschien de neiging hebt om ze voor jezelf te houden in de hoop er later iets mee te kunnen doen dat in je vakgebied ophef maakt, maar waar je bij nader toezien toch in de koffiekamer met collegae over praat omdat je beseft dat je de tijd of de competentie niet hebt om er écht iets mee te doen en je deze parels toch niet verloren wil laten gaan.

De bedoeling van deze rubriek is om dat soort zaken te verzamelen. Wie iets te signaleren heeft, contacteert: Walter Van Trier, p/a Steunpunt WAV, E. Van Evenstraat 2C, 3000 Leuven, tel. 016/323225, e-mail: walter.vantrier@wav.kuleuven.ac.be

Van de boekenplank

‘Kortgeschoolden’! Toen de term ergens rond de jaarwisseling in de media opdook, meende ik deze terminologische innovatie te mogen toeschrijven aan een fenomeen analoog aan datgene waarvoor de bekende socioloog Amitai Etzioni decennia geleden de omschrijving ‘role-elephantiasis’ bedacht. Etzioni gebruikte dit begrip uit de plantenwereld – waar, zo zegt men mij, ‘elephantiasis’ slaat op een kwaal die zich uit in allerlei uitstulpingen en knobels – om een gelijkaardige pathologie in het sociale verkeer aan te geven. Ook sociale rollen, zo zei Etzioni, hebben soms de neiging om oneigenlijke uitstulpingen te vertonen. Het klassieke en, toegegeven, ietwat seksistische voorbeeld is dat van het directielid dat zijn vrouw als secretaresse gebruikt – of omgekeerd. Vandaar: ‘role-elephantiasis’ oftewel het uitbreiden van een geheel van normen, ge-

dragingen en verwachtingen naar domeinen waaraan ze in wezen vreemd zijn. Ik kon het mij levendig voorstellen. Druk bezet werkt een ijverig kabinetsmedewerker zich in zijn schaarse vrije momenten door een massa kookrubrieken ter voorbereiding van zijn kerst- of nieuwjaarsmenu. Het hoofd nog vol van de talloze recepten waarin men lekkere ingrediënten – u weet wel: st.-jakobsvruchten, kalfszwezeriken of andere dergelijke zaken – obligaat laat voorafgaan door het predikaat ‘kortgebakken’ werkt hij verder aan een tekst over de problematiek van de laaggeschoolden. ‘Kortgebakken?’ ‘Kortgeschoold!’ Waarom zou terminologische innovatie ook niet op deze manier tot stand mogen komen?

Initieel verwachtte ik dat deze terminologische innovatie een seizoensverschijnsel zou blijken. Fout dus. Gezien het aantal keren dat ik de term sinds-

dien hoorde gebruiken door journalisten en beleidsmensen lijkt het inburgeringsproces voorspoedig te verlopen... en tot overmaat van ramp zag ik dat hij ook voorkomt in de jongste Viona-onderzoeksoproep. Oké, ramp is misschien wel wat sterk uitgedrukt, maar tevreden stelt het mij alleszins niet. Vooreerst ontgaat het mij volkomen wat deze terminologische innovatie ons bijbrengt. Als het de bedoeling zou zijn om zo de negatieve connotatie weg te werken die vasthangt aan het begrip 'laaggeschoolden' dan valt het succes van deze ingreep te betwijfelen. Beluister maar een keer Randy Newman's 'Short People' of, voor de meer theoretisch ingestelde lezer, sla er de geschriften van iemand als Jean Baudrillard maar even op na. 'Kort' staat in oppositie tot 'lang' en elk dergelijk maatschappelijk pertinent (binair) onderscheid herbergt onvermijdelijk een 'positieve' en een 'negatieve' term.

Ik vrees bovendien dat opleiding 'kort' noemen niet alleen niets opbrengt, maar ons in deze context integendeel conceptueel op het verkeerde been dreigt te zetten. Waarom? 'Kort' betekent in deze context niet enkel het tegengestelde van 'lang', maar wil feitelijk zeggen: 'te kort om goed (genoeg) opgeleid te zijn, zodat de dreiging om op de arbeidsmarkt chronisch uit de boot te vallen erg groot is' – net zoals 'laag' in deze context zou zeggen: 'te laag om goed (genoeg) opgeleid te zijn, zodat de dreiging om op de arbeidsmarkt chronisch uit de boot te vallen erg groot is'. In beide gevallen is de boodschap dat de groep waarover het hier gaat te weinig vaardigheden bezit om in aanmerking te komen voor de jobs die vandaag (en nog meer in de toekomst) op de arbeidsmarkt beschikbaar zijn. Men kan deze uitspraak breed interpreteren, zodat 'te weinig vaardigheden' ook 'de verkeerde vaardigheden' omvat. Maar zelfs dan lijdt een dergelijke terminologie aan twee euvels. Men legt de kern van het probleem van de 'laaggeschoolden' of 'niet-gekwalficeerden' (minstens impliciet) (enkel) bij de aanbodzijde van de arbeidsmarkt – bij de werking van het onderwijsstelsel en/of bij de keuzes die toekomstige werknemers tijdens hun onderwijsloopbaan maken. En als men, zoals de nieuwe terminologie onweerlegbaar doet, de nadruk legt op het 'korte' karakter van de scholing dan suggereert men bovendien ten onrechte dat de oplossing van het probleem hoofdzakelijk ligt in een langere scholing of vorming. Precies als of de rudimentaire manier waarop men de human

capital theorie meestal interpreteert de empirische test zou doorstaan.

Wie zich graag een beetje meer immuun maakt voor ondoordacht gebruik van termen als 'laaggeschoold', 'laaggekwalificeerd', 'kortgeschoold' of iets anders van dergelijke strekking kan ik de lectuur aanraden van Dominique MEDA, Francis VENNAT (ed.), *Le travail non qualifié. Permanences et paradoxes* – een lijvig (425 blz.) boek dat vorig jaar werd uitgegeven in de reeks 'Recherches' van de Parijse uitgeverij La Découverte. Maar voor ik iets meer in detail uitleg waarom ik dit boek in feite verplichte lectuur vind voor iedereen die met arbeidsmarktproblematiek bezig is, is een korte schets van de context nuttig.

Frans arbeidsmarktonderzoekers zoeken al een tijdje naar een redelijke verklaring voor een merkwaardige vaststelling die zich opdringt eens men een aantal algemene trends op de arbeidsmarkt van ietwat dichterbij bekijkt. Neem, bijvoorbeeld, de ontwikkeling van het aantal (on)gekwalficeerde arbeiders en bedienden. In de loop van de twee jongste decennia – van 1984 tot 2002 om precies te zijn – steeg het aantal ongekwalificeerde arbeiders en bedienden met 6%, terwijl het aantal gekwalificeerden toenam met 16%. "So what?" zal u wellicht zeggen. Dat is toch wat we verwachten: een ontwikkeling naar een arbeidsmarkt waarop ongekwalificeerde arbeid minder en minder aan bod komt. Maar wat dan met een aantal merkwaardige ontwikkelingen die achter deze algemene trend schuil gaan? Ten eerste, het lijkt nodig om drie periodes te onderscheiden. In de periode 1984-1991 daalde het aantal ongekwalificeerde jobs met 6%, terwijl de gekwalificeerde jobs toenamen met bijna 9%. In de periode 1991-1994 daalde niet enkel het aantal ongekwalificeerde jobs nog steeds, zij het iets minder, maar ook het aantal gekwalificeerde jobs daalde lichtjes. In de meest recente periode nam het aantal gekwalificeerde jobs terug toe, maar merkwaardig genoeg constateerde men tussen 1994 en 2002 een sterke toename van het aantal ongekwalificeerde jobs – een toename die dubbel zo sterk was als deze van de gekwalificeerde jobs. Ten tweede, het is duidelijk dat de ongekwalificeerde jobs zich in vergelijking met twintig jaar geleden veel sterker concentreren in de bediendensector en worden ingenomen door vrouwen.

Deze en andere verwante vaststellingen – en de mate waarin deze ontwikkeling eventueel te maken heeft met een werkgelegenheidsbeleid dat via kortingen op de socialezekerheidsbijdragen het gebruik van ongekwalificeerde arbeid aanmoedigt – bracht de Franse overheid, met name de onderzoeksafdeling (DARES) van het Ministerie van Arbeid, ertoe om in 2001 een onderzoeksprogramma op te starten om na te gaan welke realiteit schuil gaat achter de statistische categorie ‘ongekwalificeerde arbeid’. Vijf belangrijke onderzoekslaboratoria die op dit terrein in het verleden hun sporen verdienden – LASMAS, CLERSE-IFRESI, EPEE, LIHRE en GREE – werden bij de werkzaamheden betrokken en de belangrijkste resultaten van hun meestal erg lijvige rapporten, die meestal ook wel ergens op een website te vinden zijn, zijn samengebracht in de drieëntwintig bijdragen aan dit boek. Het geheel bestrijkt een erg breed panorama van topics, gaande van de invloed van de loonkost op de ontwikkeling van laaggekwalificeerde arbeid of de plaats van laaggekwalificeerde arbeid in de economische analyse over de relatie tussen geslacht of leeftijd en niet-gekwalificeerde arbeid tot de vraag welke maatstaf men best gebruikt om op het fenomeen van de laaggekwalificeerde arbeid zicht te krijgen.

Maar wat dit boek voor mij vooral aantrekkelijk maakt, is de problematisering van categorieën zoals ‘laaggekwalificeerden’ of ‘laaggeschoolden’. Jean Freyssinet – ondertussen emeritus, maar nog altijd een van de coryfeeën van de Franse arbeidsmarktwaarnemers – zet de toon in zijn voorwoord. De gebruikte terminologie maakt onmiddellijk duidelijk, zegt Freyssinet, dat ‘niet-gekwalificeerde arbeid’ in feite een residuele categorie is die men enkel op een negatieve manier lijkt te kunnen definiëren. Maar, zo vervolgt hij, deze conventie is om twee redenen ongefundeerd. Ten eerste, als men iemand aanwerft dan moet dit ongetwijfeld gebeuren met het oog op een nuttige activiteit die deze persoon in de productie van materiële of immateriële goederen kan vervullen. «En ce sens, tout titulaire d’emploi a une qualification, reconnue ou non reconnue.» Ten tweede, het gebruik van deze categorie veronderstelt een duidelijke en maatschappelijk algemeen aanvaarde scheidingslijn tussen gekwalificeerde en niet-gekwalificeerde arbeid. «Ici encore, le bon sens proteste. La qualification est une notion qualitative multidimensionnelle. La

hiérarchie des qualifications est fonction des pondérations attribuées à ses diverses composantes; même si l’on accepte la pertinence de cette qualification, elle ne permet d’engendrer qu’un continuum et non un dualisme.» Niettemin, niemand kan ontkennen dat de categorie ‘travail non qualifié’ geen belangrijke maatschappelijke rol heeft gespeeld en nog altijd speelt in de structurering van de arbeidsmarkt en het collectief overleg. Minstens twee belangrijke kwesties met een belangrijke maatschappelijke inzet zijn van het grootste belang om de genese en de ontwikkeling van het koppel ‘qualification/non-qualification’ te begrijpen: het conflict over de autonomie van de werknemer en de aard van de inschakelingstrajecten in de loonarbeid.

Het eerste deel van het boek omvat drie hoofdstukken die deze eerste problematisering verder uitwerken en in detail aangeven hoe het begrip ‘ongekwalificeerde arbeid’ in Frankrijk vorm kreeg doorheen een samenspel van collectieve conventies, de nomenclatuur van vorming en opleiding en het werk van arbeidsmarktstatistici. Maar dezelfde visie – dat ‘ongekwalificeerde arbeid’ een fenomeen is dat men vanuit minstens drie invalshoeken (de vaardigheden die nodig zijn om een bepaalde baan te verrichten, de kwalificaties die men vanuit het onderwijssysteem meekrijgt, en de plaats in de loonhiërarchie die men in collectieve conventies aan bepaalde jobs toewijst) kan bekijken – voedt ook de meeste andere bijdragen aan het boek. Gegeven de impact van elk van deze drie mogelijke instituties van waaruit het fenomeen ‘laaggeschooldheid’ of ‘laaggekwalificeerdheid’ maatschappelijk vorm krijgt, is het niet verwonderlijk dat het moeilijk is om er een eenduidig begrip van te krijgen.

Tijdschriftgesprokkel I

Onderwijs, vorming, training en de invloed ervan op de arbeidsmarkresultaten blijven de aandacht opeisen en het is daarom niet onverwacht dat zelfs een vluchtige blik op de recente nummers van de gespecialiseerde tijdschriften een grote oogst aan potentieel interessante titels oplevert. Ik pik er een aantal uit die in hun totaliteit een breed spectrum van specifieke kwesties bestrijken.

In de VS stelt men recent een toename vast van zogeheten 'tijdelijke drop-outs', studenten die het onderwijs vroegtijdig verlaten maar er later naar terugkeren om zo toch een diploma of een certificaat te behalen. Verschillende studies hebben gewezen op het belang van socio-economische status, academische positie, ouderschap of verwachtingen om te verklaren wie al dan niet later toch nog een diploma zal halen. Doris R. ENTWISLE, Karl L. ALEXANDER, Linda Steffel OLSON (2004). Temporary as Compared to Permanent High School Dropout. *Social Forces*, 82 (3), pp. 1181-1205 bekijken deze problematiek vanuit een levensloopperspectief en stellen vast dat de karakteristieken van de 'tijdelijke drop-outs' sterk gelijken op deze van de groep die haar studies afmaakt. 'Tijdelijke drop-outs' gaven ook voor het stop zetten van hun studies al blijk van een grotere motivatie dan 'permanente drop-outs'. Ook blijken deze laatsten relatief minder gewerkt te hebben tijdens hun studies dan hun 'tijdelijke' collega's. John H. TYLER (2004). Basic skills and the earning of dropouts. *Economics of Education Review*, 23, pp. 221-235 analyseert de invloed van de resultaten van een wiskundetest, afgenomen bij een steekproef van 16-18-jarige drop-outs, op de arbeidsmarkresultaten drie jaar later. Hij benadrukt twee duidelijke conclusies. De eerste lijkt evident. Meer dan ooit is (vroegtijdig) de school verlaten een slechte economische beslissing: "drop-outs are at a severe disadvantage in today's economy". De tweede is eerder verrassend. "... an economy that has moved from an industrial base to a technologically-advanced, information-related base has apparently *not* relegated young drop-outs to jobs where basic cognitive skills are unimportant from a productivity standpoint. The skills that young, low-skilled individuals take into their first jobs matter." Vandaar dat de investering in de ontwikkeling van basisvaardigheden loont – zelfs voor studenten die het onderwijs verlaten voor ze een diploma behaalden.

In de Verenigde Staten maar ook in andere landen stelt men in de recente decennia een toename vast van de zogeheten 'residuele ongelijkheid' van de loonwaaier – ongelijkheid die men slechts in erg beperkte mate kan verklaren op basis van ontwikkelingen in demografie, internationale handel, te loorgang van de vakbonden, verschuivingen in industriële en beroepsstructuur, opbrengst van opleiding of ervaring. Vandaar de hypothese dat deze

onverklaarbare (toenemende) ongelijkheid te maken zou hebben met technologische ontwikkelingen die een of andere niet-observeerbare aanleg of vaardigheid zou belonen. Eric D. GOULD (2005). Inequality and ability. *Labour Economics*, 12, pp. 169-189 onderzoekt de aard van deze niet-observeerbare en in de loop van de jaren belangrijker wordende variabele. 'Unobserved ability' wordt gewoonlijk gedefinieerd als het residu in een loonregressie waarbij men controleert voor een aantal zaken, zoals onderwijsniveau, ervaring, industrie, beroep en dergelijke meer. Maar spijts dergelijke controles maakt men zo een groot aantal impliciete assumpties. Gould vergelijkt cross-section gegevens van de 1978 en 1992 NLS Young Men Survey en gebruikt een speciale techniek om de 'residual' op te delen in een 'algemene' niet-observeerbare en een 'sector-specifieke' niet-observeerbare component. "The results indicate that sector-specific skills have played only a minor role in the inequality trends. Increasing 'residual inequality' is mostly characterised by an increasing importance of general skills, either IQ or the general unobservable skill, within all three occupations."

Bij maatregelen voor jongeren die al een tijdje op de arbeidsmarkt zijn maar nog altijd werkloos blijken, gebruikt men als criterium voor wie voor een dergelijke ingreep in aanmerking komt een bepaalde drempel die de werkloosheidsduur niet mag overschrijden. Een kwestie die zich hierbij stelt is of men beter vroeg (en dus het risico loopt om midden te verkwisten aan jongeren die een ietsje meer tijd nodig hebben om op eigen kracht een job te vinden) dan wel later ingrijpt (en dus jongeren die vanaf het begin al hulp behoeven een tijdje node-loos laat aanmodderen). Kenneth CARLING, Laura LARSSON (2005). Does early intervention help the unemployed youth? *Labour Economics*, 12, pp. 301-319 evalueren een maatregel die door de Zweedse regering werd ingevoerd en die ervoor moest zorgen dat geen enkele jongere langer dan honderd dagen (passief) werkloos mocht blijven. Omdat de lokale overheden vrijwillig moeten instaan voor de werkplaatsen, waarin jongeren kunnen worden geplaatst, en niet alle lokale overheden hieraan participeren, kan men dit programma als een soort natuurlijk experiment beschouwen. Analyses van de gegevens tonen dat deze maatregel de toekomstige arbeidsmarktsituatie van de jongeren niet significant beïnvloedt.

Een van de sterke argumenten voor een onderwijs- en opleidingssysteem dat 'lifelong learning' als leidraad neemt, is dat het jongeren die vroegtijdig en zonder kwalificaties het onderwijs verlaten de kans biedt om op latere leeftijd dit euvel te overkomen. Anna VIGNOLES, Fernando GALINDO-RUEDA, Leon FEINSTEIN (2005). The Labour Market Impact of Adult Education and Training: A Cohort Analysis. *Scottish Journal of Political Economy*, 51 (2), pp. 266-280 vinden dat minstens een van de vormen van 'lifelong learning', namelijk job-gerelateerde opleiding en training, een positief effect heeft op de lonen. Maar aan dit positieve resultaat kleef een merkwaardige, negatieve vaststelling. Bedrijven geven kennelijk enkel opleiding aan werknemers die er baat bij hebben. Mogelijk een teken dat de investering in bedrijfsopleidingen goed gericht is, maar de conclusie is wel dat als alle werknemers opleiding zouden krijgen het gemiddelde resultaat erg laag zou zijn. Bijgevolg is deze vorm van 'lifelong learning' niet noodzakelijk een effectieve manier om de lonen voor iedereen te verhogen. Wiji ARULAMPALAM, Alison L. BOOTH, Mark L. BRYAN (2004). Training in Europe. *Journal of the European Economic Association*, 2 (2-3), pp. 346-360 bekijken op basis van de European Community Household Panel in welke mate vrouwen en mannen eventueel verschillen inzake training-participatie. Uit hun analyses blijkt dat de kans dat vrouwen een opleiding starten niet minder groot is dan dat mannen dit doen. Bij vrouwen vinden ze geen typisch training-leeftijd profiel; bij mannen is training negatief verbonden met leeftijd. In meerdere landen is er een negatieve band tussen training en contracten van bepaalde duur, zeker voor mannen. In de meeste landen geldt voor beide geslachten dat training positief geassocieerd is met jobs in de publieke sector en met een hoge opleiding.

Een zoektocht in de literatuur over de mogelijke factoren die verschillen in arbeidsmarktresultaten voortbrengen, levert soms ook merkwaardige items op. Zo is er bijvoorbeeld nogal wat onderzoek dat probeert na te gaan in welke mate uiterlijke kenmerken van personen een invloed hebben op het loon dat zij verdienen. Nicola PERSICO, Andrew POSTLEWAITE, Dan SILVERMAN (2004). The Effect of Adolescent Experience on Labor Market Outcomes: The Case of Height. *Journal of Political Economy*, 112 (5), pp. 1019-1053 tonen aan

dat ook 'lichaamslengte', meer bepaald 'lichaamslengte tijdens de adolescentiejaren' zo een factor is. Wat hun bijdrage een interessante twist geeft, is dat ze proberen aan te geven via welke kanalen deze factor zijn invloed uitoefent. Inderdaad, de premie die wordt opgebracht door een grotere lichaamslengte tijdens de adolescentiejaren lijkt minstens gedeeltelijk een gevolg te zijn van een grotere deelname aan sportactiviteiten tijdens de onderwijsperiode. Deze laatste vaststelling opent natuurlijk de weg naar een aantal interessante vragen. "If one were to assume that there are valuable skills that are acquired through participation in clubs and athletics, what precisely is acquired? Likely candidates are the interpersonal skills acquired through social interactions, social adaptability from working in groups, and discipline and motivation that result from participation. We also do not know that it is discrimination within athletics and other extracurricular activities that account for shorter teens' lower participation. It may be, for example, that earlier treatment has made these youths more sensitive to slights and that, as a result, they withdraw from such interactions. More detailed data on the activities that youths engage in and the job market consequences would permit a better understanding of the production process of social skills."

Intermezzo

In april 1985 wijdde het Waalse maandblad *La Revue Nouvelle* een themanummer aan 'L'Allocation Universelle' – een idee dat ongeveer een jaar eerder werd gelanceerd door een groep jonge Waalse intellectuelen, die zich presenteerden onder het collectieve pseudoniem 'Collectif Charles Fourier'. Met het geld van de prijs 'Agora-Arbeid', die aan hun essay werd toegekend door de Koning Boudevijnstichting, organiseerden de auteurs in 1986 in Louvain-la-Neuve een congres dat resulteerde in de oprichting van het Basic Income European Network – een organisatie met als objectief het stimuleren van de discussie over het basisinkomen.

Wie inzicht wil krijgen in de belangrijke ontwikkelingen die zich op dit domein gedurende de voorbije twee decennia voordeden, kan hiervoor beroep doen op een aantal recent gepubliceerde boeken en artikels.

Op theoretisch vlak was het belangrijkste evenement uiteraard de publicatie van Philippe VAN PARIJS (1995). *Real Freedom for All. What (if anything) can justify capitalism?* Oxford, OUP, 330 p. Dit boek confronteert de lezer met een uitermate gesofisticeerde zoektocht naar een consistente ethische fundering voor een basisinkomen. Een decennium na zijn verschijnen is het een echte klassieker, die het debat onder politieke filosofen en ethici over heel de wereld sterk heeft beïnvloed. Andrew REEVE, Andrew WILLIAMS (eds.) (2003). *Real Libertarianism Assessed. Political Theory after Van Parijs*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 223 p. geven een goed overzicht van de discussie die het boek van Van Parijs heeft teweeg gebracht.

Wie geen heil ziet in een dergelijke diepgaande fundering – of weinig zin heeft in hoog theoretische en abstracte discussies – maar toch een goed overzicht wil van waar de discussie over het basisinkomen vandaag is aangeland, vindt een uitstekend vertrekpunt in het korte, maar uiterst goed gedocumenteerde boekje van Yannick VANDERBORGHT, Philippe VAN PARIJS (2005). *L'allocation universelle*, Paris, Editions La Découverte (collection Répères n°412). Vanderborght en Van Parijs overzien het geheel van de literatuur die in de loop van de vorige twee decennia is geproduceerd en slagen er wonderwel in om de essentie ervan in amper 112 bladzijden weer te geven. Wie niet zozeer de synthese zoekt, maar wel een overzicht wil krijgen van het brede panorama aan topics dat binnen de discussie over het basisinkomen aan bod komt, krijgt waar voor zijn of haar geld in het lijvige boek dat Guy Standing samenstelde op basis van de bijdragen die werden geleverd aan het op een na jongste congres van BIEN: Guy STANDING (ed.) (2004). *Promoting Income Security as a Right. Europe and North America*, London, Anthem Press, 601 p. De ondertitel van het boek wijst er onrechtstreeks op dat de discussie zich ondertussen niet langer alleen in Europa afspeelt, maar ook in andere werelddelen – in Brazilië en Argentinië, bijvoorbeeld, of in Zuid-Afrika. Dermate zelfs dat het Basic Income European Network op zijn jongste congres besliste om te 'globaliseren' en voortaan als Basic Income Earth Network verder te werken.

In de Verenigde Staten kreeg de verspreiding van het idee 'basisinkomen' een belangrijke impuls toen de *Boston Review* in 2000 een tekst van Philip-

pe Van Parijs publiceerde, gevolgd door een commentaar van een vijftiental gerenommeerde wetenschappers (waaronder Edmund Phelps, Ronald Dore, Herbert Simon, Fred Block, Emma Rothschild, Claus Offe). Dit uitgebreide dossier werd in hetzelfde jaar door de Beacon Press uitgegeven als een klein boekje (137 blz.) met als titel «What's wrong with a free lunch?» en met een voorwoord van de Nobelprijswinnaar Economie, Robert Solow. Sinds 1999 bestaat er trouwens ook in de VS een netwerk – USBIG – dat de discussie over dit thema poogt te organiseren. Een selectie van papers, gepresenteerd op een USBIG-congres in 2003, werden verzameld in een recent nummer van de *Journal of Socio-Economics*, (2005), 34 (1-2). Meerdere bijdragen zijn niet enkel interessant voor het debat over het basisinkomen in strikte zin, maar raken ook aan problemen die zich stellen voor de huidige welvaartsstaten in het algemeen. Alma ZELLEKE onderzoekt het belangrijkste argument tegen het basisinkomen (dat men herverdeling niet mag loskoppelen van een verplichting om te werken), voert aan dat dit argument rust op een geloof in de fundamentele rechtvaardigheid van het systeem dat deze verplichting oplegt en beoogt dat de kapitalistische economie aan deze vereiste niet voldoet. Joel HANDLER bekijkt kritisch de recente ideologie die welvaartsrechten wil definiëren in termen van contractuele verplichtingen tot participatie waarmee uitkeringsgerechtigden hun uitkering verdienen. De verschillende administratieve tekortkomingen van deze beweging vormen voor Handler een bijkomende justificatie voor een basisinkomen, dat werknemers de mogelijkheid moet geven om op gelijkere voet arbeidscontracten aan te gaan. Steve PRESSMAN focust op wat in de economische literatuur bekend staat als het 'leaky bucket'-argument oftewel de traditionele 'efficiency-equity trade-off'. Hij analyseert gegevens voor zeventien verschillende landen en besluit dat er geen spoor is van een correlatie tussen de mate van herverdeling en het niveau van economische efficiëntie. Karl WIDERQUIST, de gasteditor van het nummer, brengt een uitermate interessante analyse van de literatuur over de experimenten met de Negatieve Inkomensbelasting. Hij toont aan dat deze studies niet in staat waren om bepaalde cruciale variabelen, zoals de reactie van de vraag op een daling van het arbeidsaanbod, in hun analyse te betrekken. Daarom overschatten deze studies de kost van deze voorstellen, evenals het effect op het aan-

tal gewerkte uren en onderschatten ze het effect op de inkomens van de armen.

Een van de meest verrassende gevolgen, voortvloeiend uit de grotere aandacht voor het basisinkomen is zonder twijfel de (her-)ontdekking van een groot aantal geschriften uit de 19de en 20ste eeuw, waarin deze idee voorkomt. John CUNLIFFE en Guido ERREYGERS (2004). *The Origins of Universal Grants. An Anthology of Historical Writings on Basic Capital and Basic Income*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 179 p., verzamelen een aantal teksten die het geheel van de periode overspannen. Sommige teksten in dit boek worden hier voor het eerst gepubliceerd. Merkwaardig detail: van de zestien geselecteerde teksten is een kwart van Belgische oorsprong en eentje daarvan – een excerpt uit: Joseph Charlier, *Solution du Problème Social ou Constitution Humanitaire, Basée sur la Loi Naturelle, et Précédé de l'Exposé de Motifs* (Bruxelles, Chez Tous les Libraires du Royaume) – werd geschreven in Brussel en gepubliceerd in hetzelfde jaar (1848) als het Communistisch Manifest, waaraan Karl Marx enkele straten verder zat te werken.

Naast deze herontdekking van oude teksten lijkt het debat over het basisinkomen ook terug de aandacht te vestigen op beleidsmaatregelen uit het verleden, die er enige gelijkenis mee vertonen, en tot een herbekijken van hun maatschappelijke betekenis te leiden. Een goed voorbeeld is de verzameling van maatregelen die men associeert met de zogeheten Speenhamland Act van 1795. Historisch onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat de ingevoerde maatregelen regionaal sterker verschilden dan gesuggereerd door het gebruik van een eenvormig label. Maar een kenmerk hebben ze zeker gemeen. In alle gevallen legde 'Speenhamland' een vloer onder de lage lonen – een vloer, waarvan de hoogte gekoppeld was aan de broodprijs. In het memorabele boek van Karl Polanyi, *The Great Transformation* (1944), speelt Speenhamland een belangrijke rol. Polanyi presenteert dit geheel van maatregelen als een finale poging om een dam op te richten tegen een volledig vrije arbeidsmarkt. De afbraak van dit systeem en de invoering van de New Poor Law in 1834 betekenen voor Polanyi de definitieve doorbraak van het kapitalisme.

In enkele recente artikelen herlezen Fred BLOCK en Margaret SOMERS – Fred BLOCK, Margaret SOMERS

(2003). In the Shadow of Speenhamland: Social Policy and the Old Poor Law. *Politics and Society*, 31 (2), pp. 283-323 en Margaret R. SOMERS, Fred BLOCK (2005). From Poverty to Perversity: Ideas, Markets, and Institutions over 200 Years of Welfare Debate. *American Sociological Review*, 70, pp. 260-287 – het debat omtrent Speenhamland en de New Poor Law. Ze vergelijken de argumenten die toen werden uitgewisseld met de discussie over de US 1996 Personal Responsibility and Work Opportunities Reconciliation Act (oftewel de wet waarmee de Clinton-administratie korte metten maakte met 'welfare-as-we-knew-it'). Ze argumenteren op basis van het beschikbare onderzoek dat de (nadelige) effecten van 'Speenhamland' zeer sterk werden overroepen en tonen aan dat het discours van de critici, net als in het geval van de recente discussie over de Clinton-wet, centraal steunt op de stelling dat dit soort maatregelen perverse effecten heeft en de uitkeringsgerechtigden tot afhankelijkheid doemt.

Tussen haakjes: Block en Somers halen een deel van hun inspiratie uit een bijzonder lezenswaardig boekje van Albert Hirschman – al is het predicaat 'lezenswaardig' hier in feite overbodig want het geldt voor elk boek of artikel van deze man – dat ook op mijn boekenplank een prominente plaats inneemt. In *The Rhetoric of Reaction* (Harvard University Press, 1991) legt Hirschman uit dat 'reactionairen' in de voorbije twee eeuwen drie soorten argumentatiestrategieën gebruikten om een uitbreiding van de rol van de overheid en, meer algemeen, de verworvenheden van de Verlichting te bestrijden. Naast de 'perversity thesis' – 'elk overheidsingrijpen zal de toestand alleen maar erger maken' – waarvan de artikelen van Block en Somers een erg goede illustratie leveren, onderscheidde Hirschman ook een 'futility thesis' – 'wat de overheid ook doet, het zal toch geen verschil maken' – en een 'jeopardy thesis' – 'de kost van overheidsingrijpen is zo hoog dat het alles wat al werd gerealiseerd op de helling zet'.

Tot slot verwijs ik nog graag naar een boek dat de discussie over het basisinkomen in een breder perspectief plaatst. In *An End to Poverty? A Historical Debate* (London, Profile Books, 2004) argumenteert de Britse historicus Gareth Stedman JONES dat men de eerste geschriften waarin dergelijke radicale hervormingsvoorstellen voorkomen, met name: het werk van Thomas Paine en Antoine-Ni-

colas de Condorcet, feitelijk moet lezen tegen de achtergrond van een fundamenteel debat over de gewenste maatschappelijke ordening dat zich afspeelde in de late 18de eeuw. Stedman Jones beschouwt deze periode als een fundamenteel keerpunt in de moderne geschiedenis – “the moment of convergence between the late Enlightenment and the ideals of a republican and democratic revolution”. Denk maar aan wat deze periode kenmerkte: de Amerikaanse (1776) en de Franse (1789) revolutie, het begin van de beweging voor de afschaffing van de slavernij, aanvallen op de monarchie, de aristocratie en de kerk, religies in crisis, de opkomst van ‘het gewone volk’ als een onafhankelijke politieke macht en dergelijke meer.

Voor wat de problematiek van de armoede betreft, is specifiek voor de literatuur uit deze periode dat men niet langer gebruik maakt van ‘utopische’ argumenten in de oude betekenis van het woord, maar dat men zich laat inspireren door een ‘nieuwe’ vraag: ‘Kan de wetenschappelijke en economische vooruitgang armoede uitroeien?’ Deze nieuwe visie op armoede riep echter ook nieuwe vragen op. “Should the welfare of the poor be left to the face-to-face administration of the charitable, or should it be assigned to the statutory but often punitive relief afforded by the Poor Laws? Should individuals be entrusted to exercise their own independent foresight and be prepared to pit their own modest resources unaided against the uncertainties of life? Or should the development of international markets be slowed down or limited through government control or protection? Should the abandonment of leadership implied in the term *laissez faire* be condemned and replaced by a new sense of interdependence between rich and poor reminiscent of what had once supposedly pertained in the feudal world? Should people attempt to create a new sense of spiritual community? Should chance be eliminated altogether through the establishment of ‘villages of cooperation’ or the formation of one large ‘association of the producers’? Or should governments attempt to live with chance, both national and international, but establish effective control over its effects through the universal and comprehensive adoption by their citizenry of a scheme of universal and comprehensive social insurance?”

Deze vragen over de oorzaken van de armoede en over de beste manier om deze maatschappelijke

kwaal te bestrijden, werden voor het eerst gesteld in de periode van de Amerikaanse en de Franse revolutie. Maar, zegt Stedman Jones, deze vragen of vragen die er sterk op gelijken stellen zich ook vandaag nog. Natuurlijk, de wereld waarin men deze vragen voor het eerst zo stelde, verschilt erg van de wereld van vandaag. Vele fenomenen die de late 18de eeuw kenmerkten, beschouwen wij vandaag als verleden tijd. Maar is dat wel terecht? Volgens Stedman Jones alleszins niet. Ook als men naar de bredere context kijkt en niet enkel naar de manier waarop men vragen stelt over armoede stelden zich volgens hem reeds in de late 18de eeuw voldoende kwesties – “globalisation, financial regulation, downsizing, and commercial volatility” – die in het hedendaagse debat verhitte discussies oproepen en waarvan we ten onrechte menen dat ze van erg recente datum zijn. “Those who doubt the relevance of history because they believe that the world was made anew by the defeat of Communism, the end of the Cold War, and the demise of socialism at the beginning of the 1990s, do not escape its hold. They simply become the guileless consumers of its most simple-minded reconstructions. Those who devised the new reform programmes of post-socialist parties, desperate to remove any residue of an old-fashioned and discredited collectivism, hastened to embrace a deregulated economy hopefully moralised by periodic homilies about communitarian sentiment. By doing this, they imagined themselves to be buying into an unimpeachable and up-to-date liberal tradition handed down in a distinguished lineage of economists and philosophers inspired by the *laissez faire* libertarianism of Adam Smith’s *The Wealth of Nations*.”

De stelling die Stedman Jones in zijn boek verdedigt, is dat in de ontmoeting van Verlichting en Democratie in de late 18de eeuw niet enkel de historische wortels te vinden zijn van een nieuwe manier van denken over armoede, maar dat in deze periode ook de oorsprong van de sociaal democratie (en, zo men wil, van het Europese Sociale Model) ligt. Maar, voegt hij hieraan toe, de restauratie sloeg erg vlug toe. De manier waarop de protagonisten van de twee grote maatschappelijke projecten die de 19de en 20ste eeuw domineerden het 18de eeuwse debat vertaalden, heeft de meest waardevolle intuïties ervan ondergesneeuwd. Grote verhalen waarin ofwel ‘markt en individualisme’

ofwel 'planning en collectivisme' centraal staan, bieden hiervoor geen ruimte genoeg. "... both in the dominant language of political economy and, perversely, in what was to become the most influential critique of political economy, a strange consensus conspired to push legal, institutional and cultural dimensions of the analysis of commercial society to the margins." De vraag die Stedman Jones met dit boek wil oproepen is of een andere ontwikkeling mogelijk ware geweest – of nog steeds is. Want, zo argumenteert hij, in de manier waarop wij vandaag denken over de belangrijke kwesties die het hart van de maatschappelijke ordening raken, zijn wij zeker nog altijd schatplichtig aan de discussie zoals deze zich afspeelde in de late 18de eeuw. Vandaar dat her-lezen van deze twee eeuwen oude geschriften en de intuïtie ervan vertalen naar de context van vandaag een zinvolle bezigheid is. Niet omdat de geschiedenis ons instant-oplossingen voor onze hedendaagse problemen zou aanreiken. Maar wel om een ander perspectief op de eigen ontwikkeling te krijgen. "The proposals of Condorcet and Paine derived from a unique juncture between the rationalist optimism of the Enlightenment, the impact of democratic revolutions and an exhilarating sense of the possibility of marrying Smith's conception of the potential of commercial society with a modern republican form. In the course of the nineteenth and twentieth centuries, this new language of citizenship was increasingly pushed aside by opposing extremes: on the one side, *laissez faire* individualism and a language of producer and consumer; on the other side, socialism and the language of worker and capitalist. Contemporary social democracy has too long attempted to navigate between these two extremes, both elaborated in the chilly and anti-political aftermath of the French Revolution. It should instead revisit its original birthplace and resume the ambition of the late and democratic Enlightenment to combine the benefits of individual freedom and commercial society with a republican ideal of greater equality, inclusive citizenship and the public good."

Tijdschriftgesprokkel II

Wat mij in discussies omtrent 'volledige werkgelegenheid' of 'grotere werkzaamheid' altijd een beetje irriteert, is dat men inzake (de) empirische gegevens altijd beperkt (blijft) tot 'aantallen personen'.

In het betere geval werkt men in voltijdse equivalenten en in het allerbeste geval raamt men de hoeveelheid ingezette arbeid in uren. Maar zelfs dan kan men zich afvragen of vergelijkingen op deze basis wel écht volstaan. Tussen landen met een gelijkaardig economisch ontwikkelingsniveau misschien nog wel, omdat men kan veronderstellen dat de internationale concurrentie bedrijven er toe verplicht om gelijkaardige productiemethoden te gebruiken en dus wellicht ook een redelijk vergelijkbare bedrijfsorganisatie of een werknemersgroep met een vergelijkbaar scholingsniveau. Maar wat als dit niet het geval is? Wat als men in de twee maatschappelijke toestanden die men vergelijkt wél een identiek aantal gewerkte uren registreert, maar dat in de ene situatie het gemiddelde scholingsniveau dubbel zo hoog is als in de andere? Of dat er dubbel zo intensief wordt gewerkt? Vandaar dat het antwoord op de vraag of er nu al dan niet sprake is van een grotere arbeidsintensiteit niet enkel op zich van belang is of met het oog op de jobkwaliteit, maar ook voor de interpretatie van de ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkloosheid.

In 2004 wijdde de *Eastern Economic Journal* (2004), 30 (4) een groot gedeelte van zijn herfstnummer aan de vraag of de arbeidsintensiteit over de jongste twee decennia nu inderdaad is gestegen en wat hiervan dan wel de oorzaak is. Twee theoretische bijdragen – David FAIRRISS, 'Towards a Theory of Work Intensity' (pp.587-601) die zowel de neo-klassieke variant (die de arbeidsintensiteit gedreven ziet door marktkrachten) als de marxistische variant (die de oorzaak ziet in de onderschikking van arbeid aan kapitaal) te beperkt acht en pleit voor een verrijking van het conceptueel raamwerk via een institutionele injectie (met aandacht voor zaken als het gedrag van supervisors en informeel groepsgedrag) en Philippe ASKENAZY, 'Shorter Work Time, Hours Flexibility and Labor Intensification', (pp.603-614), die een onderhandelingsmodel uitwerkt waarbij tegelijk arbeidsintensiteit, arbeidstijd en arbeidsorganisatie worden bepaald (en van waaruit hij de recente Franse reductie van de gemiddelde werkweek bekijkt) – worden gevolgd door drie artikels die empirische gegevens aandragen over verschillende aspecten van de toenemende arbeidsintensiteit. Francis GREEN, 'Work Intensification, Discretion, and the Decline in Well-Being at Work', (pp.615-615) toont op basis van

Britse gegevens aan dat de arbeidsintensiteit sinds de jaren 1990 inderdaad is gestegen en dat dit in combinatie met een afnemende beslissingsmogelijkheid over de taken die men moet uitvoeren, leidde tot een afnemende arbeidssatisfactie. Brendan BURCHELL en Colette FAGAN, 'Gender and the Intensification of Work: Evidence from the *European Working Conditions Survey*', (pp. 627-642) breiden deze empirische analyse uit tot meerdere Europese landen. Maar ze tonen vooral ook aan dat de arbeidsintensificatie (inzonderheid de toenemende 'versnelling' van het werk) eerder vrouwen dan mannen treft. De gegevens uit deze beide papers suggereren ook dat er op het einde van de jaren 1990 een einde is gekomen aan deze tendens, wat er zou kunnen op wijzen dat er op dit vlak zoiets als een natuurlijke limiet bestaat waarboven een toename van de arbeidsintensiteit geen winst meer oplevert voor de bedrijven. Antoine VALEYRE, 'Forms of Work Intensification and Economic Performance in French Manufacturing', (pp.643-658) focust op de impact van de arbeidsintensiteit op de bedrijven. Zijn paper begint met een systematische analyse van de determinanten van de arbeidsintensiteit in de verschillende productiesystemen die men in de loop van de 20ste eeuw kende.

Michael J. HANDEL (2005). 'Trends in Perceived Job Quality: 1989 to 1998'. *Work and Occupations*, 32 (1), pp. 66-94 snijdt een verwante problematiek aan. De auteur onderzoekt welke van twee concurrerende theorieën – Neo-Fordisme en Post-Fordisme – het best aansluit bij de empirische gegevens die beschikbaar zijn met betrekking tot de materiële en intrinsieke kwaliteit van de hedendaagse jobs. Neo-Fordistische theorieën argumenteren dat de materiële condities, zoals loonvoorwaarden, jobzekerheid, promotiekansen en inspanningsvereisten, er voor het grootste deel van de werknemers op achteruit gingen. Post-Fordistische theorieën argumenteren dat nieuwe werksystemen de intrinsieke kwaliteiten van de jobs, zoals autonomie, samenwerking, leermogelijkheden en zelfs de lonen, doen toenemen. Confrontatie van deze stellingen met cross-sectionele data van opeenvolgende golven van de General Social Survey doen Handel besluiten dat er in feite weinig verandering te merken is in de manier waarop werknemers de kwaliteit van hun job percipiëren. Kortom, beide visies overschatten sterk de mate waarin zich in het

recente verleden een verandering in de kwaliteit van de jobs heeft voorgedaan.

Een van de belangrijke topics in de discussie over de kwaliteit van de hedendaagse jobs is de vraag wat de rol is van zogeheten a-typische jobs. Alan FELSTEAD en Duncan GALLIE (2004). 'For better or worse? Non-standard jobs and high involvement work systems'. *International Journal of Human Resource Management*, 15 (7), pp. 1293-1316 maken gebruik van de gegevens van de Britse 2001 Skill survey om twee specifieke vragen te beantwoorden: "are non-standard jobs lowly skilled and insecure and, if so, do high involvement work systems make things better or worse?". Hun conclusie luidt dat zowel part-timers als tijdelijke werknemers over het algemeen in lager gekwalificeerde jobs te vinden zijn. Enkel de werknemers met een tijdelijk contract lijden aan relatief hoge niveaus van onzekerheid. Desondanks lijken a-typische werknemers meer baat te hebben van deelname aan zogeheten 'high involvement work systems' dan permanente werknemers. "... part-timers, in particular, benefit most from the increased level of skills these workplaces demand, and some types of temporary employees take additional benefit from the enhanced employment security with which these workplaces are associated."

Een belangrijk gegeven om de evolutie van de arbeidsmarkt te evalueren is uiteraard het aantal werklozen (of de werkloosheidsgraad), inzonderheid het aantal langdurige werklozen. Wat hierbij wel eens uit het oog verloren geraakt, is de categorie 'marginale werknemers'. Marginaal in de zin dat zij heen en weer pendelen tussen de statuten 'werkend' en 'werkloos'. Mocht deze categorie erg groot zijn (of over de tijd erg sterk in grootte wijzigen) in verhouding tot het aantal 'werkenden', mutatis mutandis 'werklozen', dan moet de evaluatie van de toestand van de arbeidsmarkt onvermijdelijk veranderen al naargelang men de categorie 'marginalen' als werknemers dan wel als werklozen beschouwt. Er stellen zich in dit opzicht dus twee vragen: welk is de omvang van de groep 'marginalen' en lijkt hun arbeidsmarktgedrag het meest op dat van de werkenden of op dat van de werklozen? Deze laatste vraag is minstens zo belangrijk als de eerste omdat ze grote implicaties kan hebben voor de mechanismen die leiden tot aanhoudende werkloosheid. Het empirisch materiaal ligt hier niet

dik gezaaid, onder meer omwille van het gebrek aan de noodzakelijke (degelijke) longitudinale gegevens. Matthew GRAY, Alexandra HEATH en Boyd HUNTER (March 2005). The Labour Force Dynamics of the Marginally Attached. *Australian Economic Papers*, pp. 1-14 gebruiken gegevens van de 'Survey of Employment and Unemployment Patterns', uitgevoerd door de Australian Bureau of Statistics. Een merkwaardige vaststelling van hun analyse is dat de categorie 'marginalen' inderdaad qua gedrag verschilt van de 'werkenden' en de 'werklozen'. Meest opvallend is dat "the marginally attached find it more difficult to secure a job directly, and that many have to spend some time in active job search before they find work. Given that the marginally attached have a similar rate of transition into employment as the not-attached category, this indicates their reason for not searching for work are very different – probably indicating differences in personal circumstances". Een andere interessante vaststelling is dat de lengte van de beschouwde periode belangrijk is.

En als afsluiter nog een keer iets over concepten

"De markt moet je omkaderen!" Deze ontboezeming van onze federale Minister van Werk (uitgesproken in Mons op 13 januari 2005, maar gepubliceerd in *Samenleving en Politiek*, jaargang 12, n°5) vervult mij met gemengde gevoelens. Oké, ik begrijp dat een socialistische politica wenst te waarschuwen tegen de nadelige gevolgen van wat zij aanziet als een ongecontroleerde marktwerking op wereldvlak oftewel een bepaalde vorm van globalisering. Ook nog oké, zij het met iets minder enthousiasme, dat zij als een moderne socialistische politica een eind meegaat in een discours waarin flexibiliteit, de koppeling van rechten en plichten, en dergelijke meer een belangrijke plaats innemen. Maar al bij al geeft de geciteerde zinsnede (evenmin als de rest van het artikel) nauwelijks enig houvast – noch aan de Minister, noch aan haar medewerkers en zeker niet aan ons, de lezers – met betrekking tot wat de Minister eigenlijk wil doen. Afgezien van 'omkaderen' uiteraard. En dat is wat mij toch wel verontrust. Want wat ik écht wil weten, is niet of we moeten omkaderen of niet, maar wel 'waarom' we willen (of moeten) omkaderen en 'hoe'.

Het adagium van de Minister – 'omkaderen moet' – lijkt mij in minstens twee opzichten een groot risico op foute beeldvorming in te houden. Vooreerst omdat het algemeen karakter van deze uitspraak suggereert dat er werkelijk iets als 'de markt' bestaat. Dit is mogelijk het geval in de fictieve wereld van bepaalde, op een erg hoog abstractieniveau rederende economen (en marktfundamentalisten wensen wellicht dat deze theoretische fictie gerealiseerd zou kunnen worden). Maar de meeste praktiserende economen weten al lang dat de dagelijkse realiteit complexer is en dat markten ingebed liggen in een maatschappelijke context, al was het maar omdat markten zonder eigendomsrechten en regelgeving over hoe marktactoren geacht (of verwacht) worden zich te gedragen zichzelf onherroepelijk zouden opheffen. Net zoals de eerste de beste zichzelfvernietigende gadget. Ik zou hier opnieuw kunnen verwijzen naar Karl Polanyi's *The Great Transformation* of naar recentere geschriften zoals Bourdieus analyse van de huisvestingsmarkt in *Les structures sociales de l'économie*, Paris, Seuil (collection Liber) of de bundeling van teksten in Bernard CONVERT (ed.) (2003). *Repenser le marché. Cahiers Lillois d'Économie & de Sociologie*, n°41-42, pp. 1-269. Maar de Minister heeft, geloof ik, een dicht bij de sociologie aanleunende opleiding. Ze zal deze literatuur dus wel kennen en anders vermoed ik dat de sociologen die deel uitmaken van de denkgroep waarmee ze zich heeft omringd haar wel op het bestaan ervan zullen wijzen. In ieder geval, 'de' markt bestaat niet en het is van belang om voor elke specifieke markt aan te geven welke instituties en dynamische processen haar kenmerken.

Belangrijker is evenwel dat de metafoor 'omkaderen' gemakkelijk tot misleidende interpretaties leidt. Stel dat ik een aantal gevaarlijke honden bezit, die geregeld mijn erf verlaten en de tuinen die eraan palen onveilig maken; een probleem dat gemakkelijk wordt opgelost door het plaatsen van een hek rond mijn erf. Helpt een dergelijke interpretatie van de term 'omkaderen' ons verder wanneer we nadenken over de negatieve effecten van een of andere markt? Nee, me dunkt, want bij enige verdere reflectie blijkt dat deze manier van voorstellen op vele opzichten mank loopt. Zo suggereert ze dat enkel het plaatsen van een hek voldoet en dat veranderingen aanbrengen aan wat er binnen dit hek gebeurt niet nodig is.

Een goed voorbeeld om te illustreren dat ingrijpen in de regelgeving die vorm geeft aan een specifieke markt een complexe zaak is, is te vinden in een oud, maar nog steeds uitermate lezenswaardig artikel van de Britse historicus E.P. Thompson, een van de grondleggers van de Labour History, die grote bekenheid verwierf met zijn boek "The Making of the English Working Class" en als een drijvende kracht achter de Campaign for Nuclear Disarmament in de jaren '60.

In *The Moral Economy of the English Crowd. Past and Present*, N° 50 (February 1971) pp. 76-136 geeft E.P. THOMPSON een nieuwe interpretatie aan de golf van 'Food Riots', die in de 18de eeuw een bepaalde regio van Engeland teisterden. De courante verklaring voor deze feiten zocht men ofwel in de verslechtering van de economische toestand, die groepen van rondzwervende armen aanzette tot plunderingen, ofwel in een plotse toename van baldadig gedrag, waarvoor niet echt een rationele verklaring voorhanden was. Deze courante verklaringen voldoen niet, argumenteert Thompson, want uit een analyse van de archiefstukken blijkt dat nagenoeg elke plundering een zelfde specifiek patroon volgt. Boeren die op weg zijn om graan te leveren aan voor de uitvoer werkende handelaars worden tegengehouden en gesommeerd om hun graan op de lokale markt te verkopen. Indien ze niet ingaan op deze eis wordt hun graan geconfisceerd en hun boerderij in brand gestoken. Dit steeds terugkerende patroon toont aan, aldus Thompson, dat het zeker niet om irrationele baldadigheden gaat. Maar ook de hypothese dat armoede tot plundering zou drijven is niet echt van toepassing, want waarom zouden de plunders in dat geval de boeren de mogelijkheid bieden om hun graan op de markt te verkopen. E.P. Thompson legt uit dat deze praktijk niet zonder meer uit de lucht viel. Integendeel, deze praktijk refereert in feite aan een vroeger toegepaste conventie die impliceerde dat handelaars pas op de markt werden toegelaten nadat een bepaalde hoeveelheid graan was verkocht. Dit garandeerde dat de prijs van het graan niet (sterk) werd opgedreven alvorens de ar-

mere lagen van de bevolking zich van de nodige bestaansmiddelen konden voorzien. Deze praktijk was omwille van de goede oogsten en de resulterende overvloed aan graan in onbruik geraakt. Kortom, wat in de courante verklaringen werd gezien als een vorm van baldadigheid, al dan niet uitgelokt door armoede, krijgt vanuit deze optiek dus een duidelijk andere betekenis. Het gaat om een poging om een in onbruik geraakte regelgeving die een 'betere' werking van de graanmarkt garandeert terug in ere te herstellen. Vandaar de titel van het artikel: "The moral economy of the English crowd".

Het verhaal, waarop het artikel van E.P. Thompson is gebaseerd, maakt niet alleen duidelijk dat men zonder een specifieke en concrete kennis van de markt (en specifieke en concrete kennis impliceert hier ook duidelijk kennis van de geschiedenis van deze specifieke markt) nauwelijks kan evalueren hoe de 'omkadering' er kan of moet uitzien, tenminste als men bepaalde objectieven wil bereiken. En dat is nochtans waar het bij 'omkaderen' om te doen is, nietwaar: ervoor zorgen dat de markt 'betere resultaten' oplevert.

Enkel als men niet (duidelijk) ziet dat elke concrete markt ligt ingebed in een bredere maatschappelijke structuur – al was het maar om minimaal de eigendomsrechten van de economische actoren te definiëren – en bovendien gekenmerkt wordt door een specifiek stel van regels en conventies die er de werking en de resultaten van beïnvloeden, kan men denken dat de slogan 'omkaderen moet!' voldoende is. Maar in feite is deze slogan het antwoord op een verkeerde vraag. Het probleem is niet: moeten we omkaderen of niet? Maar wel: welk objectief willen we bereiken – meer efficiëntie? meer gelijkheid? meer erkenning? meer welvaart? meer geluk? – en welke regelgeving kan daar binnen een bepaald domein van transacties het best voor zorgen?

Walter Van Trier